

УДК 821.133.1Сезер.09:1

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.46.1.27>**ФЕНОМЕН МАРОНІЗМУ ТА ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ СВІДОМОСТІ У ТВОРЧОСТІ
ЕМЕ СЕЗЕРА: ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ****THE PHENOMENON OF MARRONAGE AND THE DECOLONIZATION
OF CONSCIOUSNESS IN AIMÉ CÉSAIRE'S OEUVRE:
LINGUOPHILOSOPHICAL ASPECT****Садова С.К.,***orcid.org/0009-0001-6466-0695**студентка I курсу магістратури факультету іноземних мов
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

У статті розглядається феномен маронізму та процес деколонізації свідомості у творчості Еме Сезера в лінгвофілософському аспекті. Проаналізовано формування креольської ідентичності в умовах колоніального тиску, а також роль концепції негритуду як інструменту подолання культурної амнезії та відновлення історичної пам'яті колонізованих народів. Особливу увагу приділено інтерпретації маронізму як метафори інтелектуального спротиву та духовної екстериторіальності, що виявляється у відмові від нав'язаних мовних і культурних моделей метрополії. Досліджено специфіку поезики Сезера, зокрема використання сюрреалістичних прийомів, ритмічної організації тексту, фоносемантики та символіки природних образів. Показано, що природа у творчості автора виступає не лише тлом, а й активним елементом формування ідентичності, пов'язаним із тілесністю, пам'яттю та історичним досвідом. Особливо проаналізовано ключові твори письменника, зокрема «*Cahier d'un retour au pays natal*», «*Discours sur le colonialisme*» та «*Une Tempête*», у яких найповніше реалізується ідея деколонізації свідомості. У результаті доведено, що творчість Еме Сезера є важливим етапом розвитку постколоніальної думки та репрезентує креольську ідентичність як динамічний процес культурної взаємодії, спротиву й самовизначення.

Наукова новизна дослідження полягає у висвітленні механізмів лінгвістичної креолізації, де французька мова трансформується у простір деколоніального експерименту. Встановлено, що Сезер відходить від суто африканського етноцентризму на користь концепції «коріння-ризому», де ідентичність антильця постає як відкрита, множинна мережа культурних зв'язків. Цей підхід дозволяє переосмислити креольський простір не як зону культурної втрати, а як місце народження гібридної суб'єктності, що долає нав'язані кордони між «своїм» та «чужим». Особливий акцент зроблено на деконструкції колоніальної бінарності через привласнення лексики метрополії та її перенасичення локальними смислами. Це дозволяє трактувати маронізм не просто як втечу, а як стратегію інтелектуального привласнення простору, де креольська самобутність маніфестується через синтез глобального інтелектуального контексту та питомого карибського досвіду.

Ключові слова: маронізм, деколонізація свідомості, негритуд, креольська ідентичність, постколоніалізм, Еме Сезер, лінгвофілософський аспект.

The article examines the phenomenon of marronage and the process of decolonization of consciousness in the works of Aimé Césaire from a linguo-philosophical perspective. It analyzes the formation of Creole identity under conditions of colonial pressure, as well as the role of the concept of Negritude as a tool for overcoming cultural amnesia and restoring the historical memory of colonized peoples. Special attention is paid to the interpretation of marronage as a metaphor for intellectual resistance and spiritual extraterritoriality, manifested in the rejection of imposed linguistic and cultural models of the metropolis. The study explores the specifics of Césaire's poetics, including the use of surrealist techniques, rhythmic organization of the text, phonosemantics, and the symbolism of natural imagery. It is demonstrated that nature in his works functions not merely as a background but as an active element in the formation of identity, closely connected with corporeality, memory, and historical experience. Particular focus is placed on key works such as «*Cahier d'un retour au pays natal*», «*Discours sur le colonialisme*» та «*Une Tempête*», where the idea of decolonization of consciousness is most fully realized.

The article concludes that Césaire's творчість represents a significant stage in the development of postcolonial thought and presents Creole identity as a dynamic process of cultural interaction, resistance, and self-definition.

The scientific novelty of the study lies in highlighting the mechanisms of linguistic creolization, where the French language is transformed into a space for decolonial experimentation. It is established that Césaire moves away from purely African ethnocentrism toward the concept of "rhizomatic roots", where the Antillean identity emerges as an open, multiple network of cultural connections. This approach allows for a reimagining of the Creole space not as a zone of cultural loss, but as a birthplace of hybrid subjectivity that transcends imposed boundaries between "self" and "other". Particular emphasis is placed on the deconstruction of colonial binaries through the appropriation of metropolitan vocabulary and its saturation with local meanings. This allows marronage to be interpreted not merely as an escape, but as a strategy for the intellectual appropriation of space, where Creole authenticity is manifested through a synthesis of global intellectual context and specific Caribbean experience.

Key words: marronage, decolonization of consciousness, Negritude, Creole identity, postcolonialism, Aimé Césaire, linguo-philosophical aspect.

Постановка проблеми. Проблема креольської ідентичності у франкомовній постколоніальній літературі залишається однією з ключових у сучасному гуманітарному дискурсі. Особливої актуальності вона набуває у контексті осмислення колоніального досвіду та його впливу на формування культурної самосвідомості. Творчість Еме Сезера демонструє складний процес переосмислення ідентичності, що формується на перетині африканських, європейських та карибських культур. Водночас у науковому полі недостатньо дослідженим залишається питання антиекзотичного підходу у репрезентації креольського простору, зокрема у драматургії письменника. Це зумовлює необхідність детального аналізу художніх механізмів деконструкції колоніального міфу у його творах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика негритуду та постколоніальної ідентичності у творчості Еме Сезера привертала увагу багатьох дослідників. Зокрема, у працях Франца Фанона розглядається психологічний вимір колоніального підпорядкування та процес формування суб'єктності колонізованого [7]. Едвард Саїд у своїх дослідженнях окреслює механізми створення «іншого» у колоніальному дискурсі, що є важливим для розуміння протиставлення Просперо і Калібана [10]. Питання культурної гібридності та креолізації розроблялися також у працях Едуара Гліссана, який акцентує на множинності ідентичностей у карибському просторі [11].

Попри значну кількість досліджень, недостатньо уваги приділено аналізу антиекзотичного дискурсу у драмі «*Une Tempête*», зокрема через призму репрезентації «непривабливого» як елемента креольської ідентичності. Це відкриває перспективи для подальших наукових розвідок.

Метою статті є аналіз особливостей репрезентації креольської ідентичності у творчості Еме Сезера, зокрема в драмі «*Une Tempête*», з акцентом на антиекзотичному підході та деконструкції колоніального уявлення про простір.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань:

1. Проаналізувати теоретичні засади постколоніального підходу та концепції негритуду;
2. Дослідити образ Калібана як носія креольської ідентичності;
3. Виявити особливості художньої репрезентації простору острова у драмі;
4. Розкрити механізми деконструкції колоніального міфу у творі;
5. Визначити роль антиекзотичного дискурсу у формуванні нової культурної самосвідомості.

Виклад основного матеріалу. Еме Сезер (1913–2008) є однією з ключових постатей франкомовної літератури ХХ-ХХІ століття, поетом, драматургом, есеїстом і політичним діячем, чия творчість нерозривно пов'язана з формуванням концепції негритуду та осмисленням креольської ідентичності.

Однією з центральних тем творчості Сезера є проблема креольської ідентичності. Креольськість у його розумінні не є гармонійним синтезом культур, а радше полем конфлікту між різними історичними та культурними силами. Колоніальна система нав'язувала французьку мову та культуру як певні «вищі», маргіналізуючи місцеві традиції й африканську спадщину. У результаті формувалася роздвоєна свідомість, у якій індивід одночасно належав до кількох культурних світів, не будучи повністю інтегрованим у жоден із них. Сезер прагне подолати цю роздвоєність через переосмислення креольської ідентичності як динамічного, відкритого процесу. Його творчість демонструє, що креольськість може бути не лише наслідком колоніального насильства, а й джерелом нової культурної сили. Глибоке осмислення креольських мотивів у творчості Еме Сезера є засадничим для нашого дослідження, відтак детальний аналіз їхньої поетики та функціонування буде розгорнуто в наступних розділах роботи.

Творчий шлях Еме Сезера завершився у 2008 році, але його інтелектуальна спадщина залишається фундаментом для сучасних постколоніальних студій. Він здійснив перехід від етноцентричного негритуду до концепції «*Le Tout-Monde*», пов'язана з ідеями Едуарда Гліссаном, де креольська ідентичність розглядається не як замкнена система, а як відкритий діалог культур, які постійно взаємодіють, змішуються та впливають одна на одну.

Креольський світогляд у творчості Сезера пов'язаний передусім із досвідом колоніалізму та рабства, що залишили глибокий слід у пам'яті карибських суспільств. Водночас поет намагається показати, що цей досвід не зводиться лише до травми чи втрати, а навпаки, потенційно може стати джерелом нового культурного усвідомлення. Особливо яскраво ця ідея проявляється у поемі «*Cahier d'un retour au pays natal*» [1], яка стала одним із найвідоміших творів карибської літератури. У цьому тексті Сезер розповідає історію символічного повернення до рідної землі, лексема «*retour*», яке означає не лише фізичну подорож, але й внутрішній шлях до прийняття власної ідентичності. Ліричний герой

повертається до рідного острова та спочатку бачить перед собою картину бідності, соціальної несправедливості та наслідків колоніального минулого, що призводить до розчарування та навіть сорому. Ці почуття можна розглядати як прояв колонізованої свідомості, перехід до стану, коли людина починає дивитися на власну культуру очима колонізатора. Проте поступово в тексті відбувається важлива внутрішня зміна героя, що починає по-іншому сприймати рідну землю, відкриваючи в ній не лише ознаки занепаду, а й силу, гідність, історичну глибину. Саме через це поема набуває характеру духовного відродження, адже повернення стає актом прийняття власного минулого, з усіма його труднощами та суперечностями. У цьому сенсі креольський мотив у творчості Сезера полягає в усвідомленні того, що навіть складна та болісна історія може стати основою для формування нової культурної самосвідомості.

Не менш важливою темою креольської ідентичності в творах Сезера є зв'язок людини із землею та пам'яттю предків. Острів у його поезії постає не просто як географічний простір, а як живий організм, який зберігає історію свого народу. Земля в Сезера часто набуває рис матері: вона народжує, підтримує і водночас страждає разом із людьми. Вона у поезії Сезера виконує функцію матеріальної пам'яті: акумулює травму рабства через саму свою субстанцію: від плантацій цукрової тростини до вулканічного попелу. Такий образ має глибоке символічне значення, адже він підкреслює нерозривний зв'язок між людиною, природою й історією.

Цей мотив набуває нового звучання у драматургії Сезера. У п'єсі «*Une Tempête*» [4] автор пропонує власну інтерпретацію сюжету шекспірівської п'єси «*The Tempest*». У цій версії класичного твору острів перестає бути лише місцем магічних подій і перетворюється на символ колонізованої території. Письменник переносить увагу читача з казкових елементів сюжету на проблему влади, підкорення та боротьби за свободу. Особливе місце в цій драмі посідає образ Калібана, який у традиційних європейських інтерпретаціях часто зображувався як дикун, що перебуває під владою Просперо, однак Сезер пропонує зовсім інший погляд. Його Калібан – це не безмовний слуга, а персонаж, який усвідомлює власну гідність і виступає проти колоніального порядку. Він відмовляється приймати нав'язану мову та культуру, прагнучи зберегти власну ідентичність. Саме в цьому образі простежується символ опору колоніальному пануванню.

Справжнім інтелектуальним маніфестом Еме Сезера став його доробок «*Discours sur le colonialisme*» [2], адже це не просто теоретичне есе, але й пристрасний голос людини, яка відмовляється мовчати перед обличчям несправедливості. Сезер здійснює справжній переворот у свідомості сучасників: він безжально зриває маску «цивілізаційної місії» з обличчя колоніалізму, викриваючи його справжню суть: насильство, жакобу та дегуманізацію. У «*Discours sur le colonialisme*» письменник повертає голос тим, кого історія змусила замовкнути, стверджуючи, що народи Карибського басейну мають власну пам'ять, власну гідність і право на свою нередатовану й автентичну правду. Креольська ідентичність тут постає не як наслідок поразки, а як акт самозцілення. Автор закликає перестати дивитися на світ очима колонізатора та почати творити власну історію.

Есе «*Discours sur le colonialisme*» – це момент, коли філософська думка перетворюється на зброю, а прагнення культурної автономії стає сенсом життя. Це розповідь про те, як людина повертає собі вкрадену суб'єктність, перетворюючись із об'єкта чужих досліджень на творця власної долі. Для Сезера колоніалізм не є прогресом, а глибокою раною, яка спотворює не лише жертву, а й самого ката. Він першим відважно заявляє: намагаючись перетворити іншу людину на «річ» або «ресурс», європейська цивілізація сама втрачає свою гуманність, в уривку: «*La colonisation... travaille à déciviliser le colonisateur...*» [2]. Це есе стало фундаментом для всього художнього світу автора саме тому, що зароджується та безкомпромісна гордість, яку читачі та літературознавці пізніше впізнають в образі героя Калібана чи в рядках «*Cahier d'un retour au pays natal*».

Елементи та образ природи у творах Сезера також відіграють важливу роль у контексті відтворення креольських мотивів. Ландшафт не є просто тлом для подій, а виступає активним учасником поетичного світу, оскільки бурі, хвилі, сонце та вітер створюють атмосферу постійного руху та змін. Ці стихії часто мають символічне значення: вони можуть означати як руйнування, так і оновлення. Наприклад, буря у поетичному світі Сезера нерідко асоціюється з революційними змінами, уособлюючи силу, яка здатна зруйнувати старі структури влади та відкрити шлях до нового майбутнього. Сонце, навпаки, часто символізує пробудження, духовну енергію та надію, подібні образи активно використовуються у поетичній збірці «*Soleil cou coupé*» [6], де мотив світла поєднується з ідеєю культурного відродження.

Власне назва збірки «*Soleil cou coupé*» (1948), заслуговує особливої уваги, адже є прямою алюзією на фінальний рядок поезії Гійома Аполлінера «Зона». Проте використання цього образу Сезер перетворює на акт літературного маронізму та креолізації. Якщо в Аполлінера «сонце з відрубаною шиєю» є символом меланхолійного заходу старої Європи, то Сезера радикально трансформує цей образ, оскільки в карибському контексті «відрубана голова сонця» стає метафорою жертвовного світанку: це сонце, що стікає кров'ю над плантаціями, маркуючи початок деколонізації та болюче народження нової ідентичності, що забарвлює світ у кривавий колір революції. Таким чином, письменник не просто цитує європейський канон, а реконструює його, привласнюючи французьку метафору для вираження автентичного карибського досвіду, де краса нерозривно пов'язана з історичною трагедією та політичними протистояннями.

Окрему роль у формуванні креольських мотивів образності відіграють описи природи Карибського регіону. У текстах Сезера часто з'являються образи тропічних рослин, морських істот і характерних ландшафтів островів. Мангрові зарості, коралові узбережжя, тропічні дерева створюють відчуття конкретного простору, який має власну історію і символіку. «...*Arbre, un des mots qui m'exaltent!... Ceiba! Éployé au soleil fier! Palmier! Fusant très haut... Baobab! Douceur d'entrailles des monstres!...*» [1].

Такі образи виконують не лише описову функцію. Вони також стають метафорами життєвості. Наприклад, мангрові дерева, коріння яких проростає крізь каміння і солону воду, можна сприймати як символ креольської культури, що змогла вижити та сформуватися в складних історичних умовах. Мангрові зарості репрезентують унікальну екосистему, де коріння рослин переплітається в солоній воді, витримуючи шторми та припливи. Для Сезера це ідеальний символ креольської ідентичності: вона так само покручена, міцна та нерозривно пов'язана з агресивним середовищем: «...*les mangles de ma propre chair qui s'arc-boutent sur l'éboulis de mes propres os*» [1, с.46]. Проте автор іде далі, стверджуючи, що ці мангри проростають не навколо нього, а всередині нього, роблячи його плоть – сплетінням коріння, а його кістки – скелястою основою острова. Використовуючи лексеми «*chair*» та «*os*», Сезер підкреслює, що приналежність до Мартиніки не є політичним вибором чи інтелектуальною концепцією. Це генетичний та органічний зв'язок, що представлений як найвищий сту-

пінь деколонізації: якщо колонізатор намагався відчужити раба від його землі, то Сезер повертає цю землю собі, інтерпретуючи її як частину власного тіла. Слово «*s'arc-boutent*» вказує на те, що цей зв'язок із землею є найголовнішою конструкцією всієї особистості. Автор акцентує, що без цих «внутрішніх мангрів» людина розсипалася б під тиском колоніального гніту. Це засвідчує той факт, що природа тут виступає не як декорація, а як внутрішній скелет, що дозволяє герою стояти прямо.

На початку гострої полеміки з Просперо, Калібан вибудовує свій захист не на ідеалізації рідного краю, а на визнанні його суворой та безкомпромісної реальності. Виголошуючи фразу: «*Sans toi ? Mais tout simplement le roi ! Le roi de l'île ! Le roi de mon île, que je tiens de Sycorax, ma mère*» [4, с. 25], герой здійснює акт деконструкції колоніального міфу. Для Сезера цей момент є ключовим у вираженні анти-екзотичного підходу. Просперо як уособлення європейського погляду прагне бачити острів або як райську декорацію, або як ресурс для експлуатації. Натомість Калібан утверджує свою ідентичність через любов до «непривабливого»: до багна, гострого піску та холодних скель. Коли він каже «*un bonjour autant que possible de guêpes, de crapauds, de pustules et de fiente*» [4, с. 24], навмисно оттожнюючи себе з цими елементами це стає не поверхневою естетикою «краси для туристів», а глибоке, майже органічне прийняття складної текстури рідної землі. У цьому зізнанні звучить істинна креольська гордість: острів є цінним не тому, що він милує око загарбника, а тому, що він є справжнім. Багно та скелі тут стають символами матеріальності історії, яку неможливо затушувати яскравими барвами тропічного міфу. Калібан привласнює цей простір через знання його недоліків, перетворюючи «огидне» в очах колонізатора на «священне» у межах власної ідентичності. Сезер започатковує маніфест усвідомлення того, що рідна земля не є візуалізацією, це плоть і кров, яку люблять усупереч усьому, як частину самого себе.

Одним із центральних креольських мотивів у творчості Еме Сезера є «*le marronnage*» (маронізм), який автор трансформує з історичного факту в потужну метафору деколонізації свідомості. Історично маронами називали рабів, які втікали з плантацій у важкодоступні гірські райони острова, щоб створити там автономні спільноти вільного життя. У художній системі Сезера ідея свідомого виходу за межі колоніального дискурсу та створення власного культурного простору

«непокори» набуває ознак інтелектуального маронізму. Мотив полягає в здобутті певної духовної екстериторіальності, де креольська ідентичність кристалізується через заперечення колоніальних ієрархій. У своїх відомих творах автор підкреслює, що бути мароном – означає зберігати вірність своїм кореням навіть в умовах зовнішньої неволі. Найбільш репрезентативно ця концепція втілена в образі Калібана у п'єсі «*Une Tempête*». Сезерівський Калібан – це архетип марона, чий спротив починається з відмови від нав'язаної ідентичності. Його вимога називати себе «Ікс»: «*Appelle-moi X*» та вживання вигуку «*Uhuru!*» (свобода) представляють акти лінгвістичного маронізму. Герой не просто бунтує проти пана, він «тікає» з мовної та ціннісної в'язниці Просперо, повертаючись до диких, але вільних стихій острова. Марон в образі Калібана стає символом людини, яка не погоджується з несправедливим порядком і прагне відстояти власну свободу. Риси такого бунтівного духу можна побачити в ліричному героєві «*Cahier d'un retour au pays natal*», який поступово відмовляється від колоніальних уявлень про власну меншовартість і починає усвідомлювати силу своєї культури. У цьому сенсі герой постає як своєрідний духовний марон, тобто людина, яка звільняється від нав'язаних поглядів і відновлює власну гідність. Таким чином, маронізм у Сезера виступає як засадничий елемент креольської ідентичності та символ непереможності людського духу, який знаходить прихисток у власній культурі та пам'яті, роблячи креольський світ неприступним для остаточного підкорення.

Креольська ідентичність у творчості Еме Сезера маніфестується не лише через візуальні образи чи лексичні запозичення, а й через особливу ритмічну організацію тексту, яку можна визначити як «слуховий код» карибської культури. Для Сезера креольський світ – це передусім культура звуку, вібрації та живого слова, що протиставляється статичній «книжній культурі» Європи. У п'єсі «*Une Tempête*» цей конфлікт набуває виразного змісту через протиставлення магії Просперо та магії Калібана. Якщо влада Просперо тримається на його книгах, тобто письмових знаках, що впорядковують і приборкують світ, то сила Калібана коріниться у ритмі. Вигук «*Uhuru!*», який стає лейтмотивом п'єси, – це не просто слово, це звуковий вибух, що руйнує мовну гегемонію господаря. Сезер насичує свої драматичні та поетичні тексти ремарками про звуки барабанів, там-тамів та автентичних співів, що створюють особливий ритуальний простір.

У поемі «*Cahier d'un retour au pays natal*» ритм стає самим способом існування тексту, адже автор використовує прийоми анафори, алітерацій і повторів, які імітують удари барабана, створюючи ефект «гіпнотичного занурення» у колективну пам'ять. Креольська ідентичність тут передається не через сухий інтелектуальний аналіз, а через соматичну вібрацію, тобто ритм, який відчувається тілом.

Сезер доводить, що звук – це єдина територія, яку колонізатор не зміг повністю окупувати. Барабанний бій стає засобом комунікації, що обходить цензуру «білої мови», а мотив ритму у творчості письменника виступає як альтернативна форма збереження історії. Якщо європейська історія записана у книгах, то креольська – закарбована в ритмах танцю та ударах там-тамів. Це культура колективного дійства, де звук об'єднує розрізнених індивідів у єдиний народ, повертаючи їм відчуття спільності та духовної цілісності.

Особливе місце у дослідженні креольської ідентичності посідає збірка «*Les Armes miraculeuses*» [3] (1946), де Еме Сезер максимально наближається до засад сюрреалізму, поєднуючи їх із африканською ритуальною традицією та джазовою естетикою. У цій роботі мова автора перестає бути лише засобом передачі інформації; вона перетворюється на ударний інструмент, що працює на рівні підсвідомої вібрації та фізичного ритму. Сезер свідомо використовує прийоми фоносемантики, насичуючи вірші словами з різкими, вибуховими приголосними ([k], [t], [p], [r]). Це створює ефект «тріскоту» та «детонації» тексту. Така фонетична агресія є художнім відображенням розриву з класичною французькою еуфонією. Для Сезера це вербальний засіб впливу, мета якого зруйнувати колоніальну гармонію мови та змусити текст «звучати» як повстання. Іншою характерною рисою збірки є використання ономапей та вигуків, що не мають словникового значення у французькій мові, але несуть глибоке сакральне навантаження. Зокрема, триумфальний вигук «*Eia!*», наприклад, у рядках: «*Eia pour le Kaïlcédrot royal! Eia pour ceux qui n'ont jamais rien inventé!*» [3, с.70] функціонує як літургійний заклик або бойовий клич. Лексична одиниця «*Eia*» випадає з раціонального лінгвістичного поля метрополії, натомість апелює до оральної традиції африканських ритуалів. Ритм будується на висхідній інтонації, яка веде за собою натовп, перетворюючи поетичне читання на колективний «вербальний танець».

Висновки. Креольські мотиви відіграють надважливу роль у творчості Еме Сезера. Через

теми повернення, зв'язку із землею, сили природних стихій, образ марона, своєрідну ритміку тексту та символіку карибської природи письменник створює особливий художній світ, у якому поєднуються історична пам'ять, культурна ідентичність і прагнення до свободи. Творчість митця демонструє, що культура,

сформована на перетині різних традицій, може не лише зберегти свою самобутність, а й стати джерелом нової енергії та творчого розвитку. Саме тому спадщина Сезера нині залишається важливою для розуміння постколоніальної літератури та культурних процесів у франкомовному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Césaire A. *Cahier d'un retour au pays natal*. Paris : Présence Africaine, 1956. 156 p.
2. Césaire A. *Discours sur le colonialisme*. Paris : Présence Africaine, 1955. 63 p.
3. Césaire A. *Les Armes miraculeuses*. Paris : Gallimard, 1946. 192 p.
4. Césaire A. *Une Tempête*. Paris : Seuil, 1969. 92 p.
5. Césaire A. *La Tragédie du roi Christophe*. Paris : Présence Africaine, 1963. 161 p.
6. Césaire A. *Soleil cou coupé*. Paris : Éditions K, 1948. 148 p. (Збірка сюрреалістичної поезії).
7. Césaire A. *Et les chiens se taisaient*. Paris : Présence Africaine, 1956. 121 p.
8. Fanon F. *Peau noire, masques blancs*. Paris : Éditions du Seuil, 1952. 239 p.
9. Sartre J.-P. Orphée noir. *Anthologie de la nouvelle poésie nègre et malgache de langue française* / par L. S. Senghor. Paris : PUF, 1948. P. 7–44.
10. Said E. W. *L'Orientalisme : L'Orient créé par l'Occident* / trad. par C. Malamoud. Paris : Éditions du Seuil, 1980. 392 p.
11. Glissant É. *Le Discours antillais*. Paris : Éditions du Seuil, 1981. 504 p.
12. Toumson R., Henry-Valmore S. *Aimé Césaire, le nègre inconsolable*. Paris : Syros, 1993. 240 p.
13. Mbembe A. *Critique de la raison nègre*. Paris : La Découverte, 2013. 288 p.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 30.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026